

Balázs István

A HELYI ÖNKORMÁNYZATOK FEJLŐDÉSÉNEK JELLEMZŐ TENDENCIÁI AZ EURÓPAI UNIÓ TAGORSZÁGAIBAN¹

HELYZETÉRTÉKELÉS

Kiindulópontunk az, hogy a különböző helyi önkormányzati rendszereket az elmúlt évtizedekben nagy kihívások érték, amelyek közös jellemzője az, hogy válsághelyzetekre kellett reagálni, amelyek próbára tették a helyi önkormányzatok rezilienciáját is.²

A nagy és globális válsághelyzetek kezelése viszont általában központi állami fellépést igényel, ami nem kedvez a decentralizációnak, és így a helyi autonómiák működésének sem.

A válságkezelés azonnali feladatai miatt, úgy tűnik, hogy nincsenek napirenden nagy, átfogó helyi önkormányzati reformok, helyettük inkább a változó körülményekhez történő alkalmazkodás a fő feladat.

Ugyanakkor meg kell jegyezni azt is, hogy a helyi önkormányzati rendszerek működésében a globális világválságok előtt és azok nélkül is akadtak régóta megoldandó problémák, így különösen az önkormányzati intézményekben történő helyi demokratikus részvétel, a működés hatékonysága és az autonómia, főként a pénzügyi önállóság terén.

Ez a két fő kihívás kumulálódott az elmúlt évtizedekben, amelyekhez ország-specifikus problémák is járultak, olyanok, amelyekre egységes választ nehéz találni. Ilyen törekvések nem is nagyon voltak találhatóak, bár az európai önkormányzati szövetségként működő Községek és Régiók Európai Tanácsa (CCRE-CEMR) Európa 2030 programja erre akár céfolat is lehetne. Ugyanakkor ennek a dokumentumnak³ a realitása erősen kétségbe vonható.

¹ A munka a szerző „Napjaink közigazgatási változásainak főbb tendenciái az EU országokban” című tanulmányának felhasználásával készült: BALÁZS 2024.

² A közigazgatás rezilienciájának jelentéstartalmáról lásd bővebben BALÁZS 2021: 13–22.

³ Lásd erre BALÁZS 2022: 32–46.

Napjaink helyi önkormányzati rendszereket érintő változtatási igényeinek közös jellemzője ezért az, hogy az egyes országok közigazgatási sajátosságaik mentén próbálnak megoldásokat találni.

AZ EURÓPAI UNIÓ TAGORSZÁGAI HELYI ÖNKORMÁNYZATAINAK ÚJ TENDENCIÁI

Az új tendenciák beazonosításához a napjainkra megváltozott állam- és közigazgatás felfogásból kell kiindulnunk azzal, hogy a neoliberális irányzatot érvényesítő Új Közmenedzsmentet (*New Public Management*, NPM) felváltó neo-weberi vagy poszt-NPM irányzatok még nem igazán kristályosodtak ki.

Ahogy az előző pontban már jeleztük, az egyes uniós tagállamok közigazgatásainak problémái a válságok hatására ugyan nagymértékben hasonlítanak egymásra, de azokra sok esetben – sajátos körülményeik függvényében – eltérő megoldásokkal, differenciált válaszokat adtak azokat megelőzően is.⁴

A válságokkal terhelt elmúlt évtizedek során készült nemzetközi – ezen belül európai – összehasonlító önkormányzati tanulmányok az előzőekben felvetett kérdésekre általában a közös problémák alapján tematizált válaszokat próbáltak adni. Ez tartalmilag azt jelentette, hogy a helyi önkormányzatokat érő változásokat nem a nehezen megragadható globális (szervezet, működés, személyzet, finanszírozás) összehasonlításban vetették össze, hanem egy sajátos, a beazonosított közös problémák alapján kidolgozott tipológiát alkalmazva.⁵

A tárgykörben megjelent egyik alapmunkának számító korabeli publikáció⁶ szerint ezek a helyi önkormányzás területi kereteinek változásait, a helyi önkormányzatok és a központi állami szervek közti kapcsolatokat, továbbá a helyi intézményrendszer változásait vetették össze.

A helyi önkormányzás területi kereteinek változásai

Ezen szempont vizsgálatának kiindulópontja az volt, hogy a közigazgatási szervezetrendszer a lakosság földrajzi elhelyezkedését különböző módon követheti. Így a lakosság földrajzi elhelyezkedésének logikája mentén, vagy a lakossági közszolgáltatások megszervezésének logikája (funkcionalitás) mentén. Ezek közül

⁴ Lásd erre KÜHLMANN–FEDELE 2010: 49; WOLLMANN–MARCOU 2010.

⁵ Így például WOLLMANN 2008.

⁶ Lásd a *Revue Française d'Administration Publique* Gérard Marcou szerkesztette 141. számát (2012), amely „La réforme des collectivités territoriales” [A helyi önkormányzatok reformja] címmel jelent meg.

hagyományosan a lakosság elhelyezkedése köthető leginkább a helyi önkormányzatisághoz, általában napjainkban is ez jelenti a helyi önkormányzatok önazonosságát. Konkrétan és történetileg az országonként eltérő és több kritériumot (például származás, nyelv, tradíciók stb.) számba vevő fejlődés eredményeként alakultak ki azok a helyi önkormányzati alapegységek, amelyek keretei közt kerülhet sor a helyi önkormányzathoz való jog gyakorlására politikai értelemben is.

A funkcionalitás, azaz a helyi közszolgáltatások szervezésének optimális dimenzióihoz rendelt megvalósításának érvényesülése ezeket a hagyományos kereteket írja felül, és erre láthattunk példákat Európában az elmúlt évtizedekben. A települési szintet érintően ennek megjelenési formája főként a településegyesítés, valamint a társulási rendszer kiterjesztése, ami maga után vonta a középszintű önkormányzatok változásait is. A regionalizáció esetenként ennek következményeként megjelenő irány volt, de nem mindenütt, és e körben megjelenő sajátos probléma a nagyvárosi agglomerációk igazgatási rendszerének változása is.

Mindhárom funkcionalitás irányába ható jelenség legfőbb kihívása az önkormányzati önazonosságot megvalósító politikai-képviselési intézményrendszerrel való harmonizáció.

Az elmúlt évtizedek területi változásai körében mindegyik megoldással találkozhattunk, de az észak-európai országokra inkább volt jellemző a települési önkormányzatok összevonása annak érdekében, hogy a lakosság elöregedése és csökkenése következtében támasztott kihívásoknak észszerűbben meg tudjanak felelni. Bár a régió kifejezés alatt esetenként eltérő fogalmat értenek, de a „regionalizációnak” nevezett és az 1990-es évekre jellemző tendencia napjainkra már kevésbé jellemző, vagy több esetben az csupán a területi államigazgatásra korlátozódik. Hangsúlyos elemként jelentkezik viszont a nagyvárosi agglomerációk igazgatásának továbbfejlesztése. Az erre irányuló reformtervek közül talán a francia területi reformot lehet példának felhozni, amely az állam új területi felosztását eredményezte, benne a nagy régiók létrehozásával, a nagyvárosi „metropolok” és a nagy párizsi közigazgatás kialakításával.⁷

A nagyvárosi igazgatást érintő eltérő megoldások közös jellemzője az, hogy az általános megoldásoktól különböző olyan intézmények jönnek létre, amelyekben a székhely központi település szerepe a meghatározó, ugyanakkor a sajátos felügyeleti és finanszírozási szabályok a központi állami szerveknek erős beavatkozási jogosítványokat biztosítanak.

A helyi önkormányzati autonómia érvényesülését minden alkalmazott megoldás alapvetően érinti, és nem mindig pozitív irányba. A társulási testületek

⁷ Bővebben lásd BALÁZS 2020: 31–41, 450.

választási rendszere eltávolodást jelenthet a helyi választópolgárok közösségének tiszta meghatározásától.

*A helyi önkormányzatok és a központi
állami szervek közti kapcsolatok változása*

E központi-helyi viszonyrendszerben az egyik fő kérdés az önkormányzati autonómia kiterjesztésére irányuló szándékok, valamint a hatékonyságra irányuló törekvéseket kifejező szervezeti és hatásköri integrációra való központi törekvés viszonya. Ezt pedig a helyi önkormányzatok által ellátott feladat- és hatáskörök alakulásán, a törvényességi felügyelet eszközrendszerén és a finanszírozási rendszeren keresztül vizsgálhatjuk.

Ahogy azt már említettük, az integrációra való törekvés jellemzően a helyi önkormányzatok által ellátott közszolgáltatások észszerű és hatékony, költség-takarékos ellátási rendszerének kialakítását szolgálja, ami az előzőekben már említett funkcionalitást helyezi előtérbe.

A helyi önkormányzatok feladat- és hatáskörének konstans köre történetileg alakult ki a tradicionális demokráciákban, de korántsem megváltoztathatatlan, hiszen a körülmények folyamatosan változnak, ezért nem véletlen az, hogy a konkrét hatáskörökre vonatkozó alkotmányos szabályozások – az e tekintetben mértékadó EU-tagországokban – még az alapvető feladat- és hatásköröket sem sorolják fel, hanem általában egyszerű törvényi szintre utalják azokat.

Ebben a tekintetben az 1980-as években indult decentralizációs reformok jellemzője főként az volt, hogy egyre több, korábban központi állami feladat- és hatáskör vált saját helyi közüggé, de az ellátásukhoz biztosított eszközökkel együtt. Napjaink folyamatai viszont már nem feltétlenül ezt jelentik, mert a hatásköri átruházások vagy megosztások sok esetben a válságok által kikényszerített állami tehercsökkentés eszközei. A feladat- és hatáskör átkerül a helyi önkormányzatokhoz, de az ellátásukhoz szükséges anyagi eszközök nem, vagy csak részben, hivatkozva a helyi önkormányzatok saját bevételi lehetőségeire.

Az autonómiát korlátozó másik ilyen eszköz a korábbi helyi önkormányzati feladat- és hatáskörök visszaállamosítása a hozzájuk járó eszközökkel, finanszírozással együtt. Ebben az esetben megtakarítási lehetőség abban van, hogy az adott közszolgáltatás megszervezésénél nem jelent kötöttséget a helyi önkormányzatok illetékességi területe és intézményrendszere. A funkcionalitás egyetlen vagy fő szempontként érvényesülhet, helyi demokratikus kontroll nélkül, persze a helyi lakosság érdekében!

A válságokkal terhelt elmúlt évtizedek jellemző, de főként a válságkezeléshez kötődő tendenciája inkább ez utóbbi volt, ami kiváltotta ugyan a helyi ön-

kormányzatok intézményes ellenkezését, de kevésbé a helyi lakosságét. A központi állami és a helyi önkormányzatok közti feladatmozgást amúgy is sok tényező határozza meg, így különösen a helyi önkormányzati autonómia alkotmányos értelmezése. E tekintetben a skála igen széles, amelynek egyik végpontján a politikai, a nemzeti szuverenitás gyakorlásának és megosztásának részeként kezeli azt, míg a másik végponton igazgatási technikát jelent, inkább a helyi közügyek önálló intézése terén. A kérdést még tovább árnyalja az, hogy a helyi önkormányzati rendszer egységes nemzetállamban vagy szövetségi államban működik-e.

Mindez nem változtat azon a már említett jellemzőn, hogy a központi állami és a helyi önkormányzatok közti feladatmegosztás (itt az EU-ban) nem alkotmányos, hanem törvényhozási tárgykör. Az állami szerepkörök szükségszerű változásai pedig ezeket viszonylag nagy szabadsággal mozgatják.

A feladatmegosztáshoz szorosan kapcsolódik a helyi önkormányzatok finanszírozási rendszere. A helyi költségvetésnek hagyományosan öt nagy forrása van: így a saját helyi adójellegű bevételek, a különböző jogcímen adott központi költségvetési támogatások, a megosztott adók, az önkormányzati vagyon hasznosításából eredő bevételek és a hitel.

A két alapvető finanszírozási rendszer is eszerint különíthető el egymástól, ez határozza meg továbbá, hogy a kölcsönön kívüli bevételi források aránya hogyan alakul. Ebből a szempontból a választóvonal ott húzódik, hogy ha a helyi saját adóbevételek 40%-on felüliek és az egyéb saját bevételekkel együtt meghaladják a központi költségvetési támogatások és a megosztott adók együttes arányát. Sajnos napjainkra már az Európai Unió tagországai közül csak a kisebbséget alkotó országok tartoznak ide.

A bevételi forrásokat illető európai tendenciák közül kiemelhető az, hogy növekedőben van a megosztott bevételek aránya, ami a helyi önkormányzati kiadások központi állami ellenőrzésének lehetőségét növeli, és általában intézményesített politikai alku tárgya. A helyzetet tovább rontja az, hogy a központi állami beavatkozás növekedése a helyi önkormányzatok globális kiadását érintően ott is jellemző, ahol a helyi saját bevételek aránya a nagyobb. Általános tendenciává vált a saját helyi bevételek csökkenése és a központi költségvetési támogatások mérséklése, amelyeket rendszerint szervezeti és működési (ideértve a feladat- és hatásköri átrendezést) reformok kísérnek.⁸

Az említett tendencia érvényesülését kétségkívül elősegíti az a már említett tény, hogy a központi és helyi önkormányzati feladatmegosztásnak nincsenek alkotmányos garanciái, és – az Egyesült Királyság kivételével – a Charta alapján törvényben rögzített általános klauzulát alkalmaznak. Az Egyesült Királyságban is

⁸ Bővebben lásd DE MELLO 2010.

változott a helyzet a 2011-es Localism Act nyomán, bizonyos elmozdulás történt, ami látszólag sérti azt az elvet, hogy a helyi önkormányzatok csak a törvényben meghatározott feladatkörökben járhatnak el (*ultra vires*).

A generális klauzulát alkalmazó országokban tendencia a helyi önkormányzati feladat- és hatáskörök csökkentése vagy recentralizációja, a hozzájuk járó támogatások, bevételek szűkítésével, megszüntetésével együtt. A tendencia fékezése érdekében kísérletek vannak arra, hogy rögzítsenek egy bizonyos hatásköri minimumot. Ezek a jellemzők a települési szintre vonatkoznak, és árnyalja őket a lakosság és a teljesítőképesnek megfelelő differenciált hatáskör-telepítés.

A középszintű önkormányzatok esetében pedig egy egészen más tendencia érvényesül, nevezetesen a generális hatásköri klauzula alkalmazása helyett a specializáció (például Dánia, Hollandia, Svédország, a német járások stb.), olyan részterületekre korlátozott hatáskörökkel, mint a területfejlesztés és -rendezés, a környezetvédelem, az energiaellátás, az egészségügy stb.

*A helyi demokrácia és a menedzsment
fejlesztését szolgáló intézményi változások*

A helyi önkormányzati intézményrendszert érintő reformok célja elsősorban a demokratikus részvétel növelése a helyi önkormányzatok működésében, új megoldások alkalmazásával. Ennek fő irányai a helyi önkormányzatok politikai vezetésének és felelősségének megerősítése, a lakossági részvétel megerősítése a helyi önkormányzatok működésében, valamint a működés hatékonyságának növelése új menedzsmentmódszerek alkalmazásával.

A helyi önkormányzatok politikai vezetésének megerősítése és a felelősség növelése két fő irányt foglal magába. Így egyfelől a polgármesteri tisztség keletkezésének módját (közvetlen választás, testületi választás vagy kinevezés), másfelől a politikai vezetés és a végrehajtó funkciót ellátó szerv vagy személy viszonyának átértékelését.

Az első irányzatban a cél a közvetlen választás kiterjesztése által nagyobb politikai legitimitáció biztosítása és ezzel egyértelműbb politikai felelősség érvényesítése a polgármesterrel szemben. A politikai vezetés és a végrehajtó funkciót ellátó intézmény (például végrehajtó bizottság, tanácsnokok testülete stb.) vagy személy (például jegyző, településigazgató, községi titkár stb.) közti viszony alapvető kérdése pedig a politikai és szakmai, valamint törvényességi követelmények biztosítása a döntéshozatali eljárásban és a működésben azzal, hogy az e tisztséget betöltők státuszát kiterjedtebb jogi garanciákkal védenék. Mindezt viszont úgy kellene megvalósítani, hogy a dezintegrált mechanizmusokat fel-

számolják a döntéshozatali eljárásban. Ehhez viszont egyszerűsíteni és gyorsítani szükséges a döntéshozatalt a hatékonyság érdekében, átláthatóbb felelősségi viszonyok mentén.

E törekvések fő tendenciája viszont éppen a politikai szempontok és befolyás növekedése, a polgármesteri tisztség erősödése, és nem a szakmai és jogi elemek megerősítése.

A helyi önkormányzásban történő lakossági részvétel erősítésének szándéka abból ered, hogy a hagyományos részvételi formák a gyors technikai fejlődés és az urbanizáció hatására visszaszorultak, újak pedig csak nehezen honosodnak meg (például online működési formák).

A részvétel növelésére irányuló eszközök közül kiemelhető a közvetlen demokrácia érvényesülését szolgáló helyi népszavazás és kezdeményezés intézményének megújítása és fokozatos térnyerése. A másik ilyen tendencia a helyi önkormányzatokon belül működő új, döntési jogkörrel rendelkező intézmények, decentralizált döntési pontok amolyan részönkormányzat-szerű jogkörrel történő létrehozása. A harmadik ilyen gyakran alkalmazott eszköz pedig az egyes speciális döntéshozatali eljárásokhoz jogszabállyal előírt kötelező konzultációk körének (például környezetvédelem stb.) kiterjesztése.

A helyi demokrácia és a menedzsment problémakörén belül külön vizsgálandó szempont a működés ellenőrzésének kérdésköre. Az Új Közmenedzsment (NPM) által favorizált üzleti módszerek közigazgatási alkalmazásának egyik következményeként a közszolgáltatások ellátásának jelentős részét kiszervezték a versenyszférába, és ezzel megszűnt a közvetlen ráhatás és ellenőrzés lehetősége, miközben a felelősség a helyi önkormányzatoknál maradt.

Ezek azonban nem hozták meg a várt eredményeket sem a hatékonyság, sem a költségcsökkentés és még kevésbé a szolgáltatások minősége terén, így megfordult a tendencia, és a helyi önkormányzatok fokozatosan visszaveszik a szolgáltatások ellátását. Azokon a területeken pedig, ahol marad a versenyszféra részvétele, az ellenőrzési rendszer válik olyanná, mintha az adott szolgáltatást közszervezet látná el.

Kérdés lehet az, hogy az európai országok helyi önkormányzati rendszereinek 2008-as válságot követő változásai mennyiségileg és minőségileg elérték-e a reformok szintjét, és mutattak-e általánosítható tendenciákat?

A korabeli meghatározó források szerint⁹ – bár heterogén jelenségeknek lehetünk tanúi az egyes országokban – a változások reformértékűek voltak. A közös reformcélok közül jól beazonosíthatók voltak különösen azok, hogy hogyan racionalizálható a helyi önkormányzatok területi beosztása a megváltozott fel-

⁹ MARCOU 2012: 141.

adatokhoz, hogyan kezelhető az urbanizáció és ennek ellentéte, az elnéptelenedő területek igazgatása, hogyan oszthatók újra a feladatok a központi, állami és a különböző szinten működő helyi önkormányzatok közt, hogyan növelhető az igazgatás hatékonysága anélkül, hogy a tradicionális önkormányzati intézményrendszer demokratikus működése veszélyeztetve lenne és a helyi hatalom gyakorlása eltávolodna a helyi polgároktól.

A megoldásra adható válaszok jóllehet országonként eltértek, de mindenütt reformértékű lépéseket kényszerítettek ki, amelyek alapjai azonosak. A feladat- és hatásköri decentralizációnak nem csupán a források szűkülése szabott határt, hanem az is, hogy a nagy közszolgáltatások hatékony ellátásának optimális technikai üzemmérete, az ellátási körzetek és az igazgatási struktúra gyakran nem esik egybe. Az észszerű menedzsmenthez szükséges koordinációs és kooperációs szükségletek lassan fontosabbá váltak a helyi autonómiánál.

Ezzel egy időben és főként a pénzügyi-gazdasági válság következményeként a helyi önkormányzati finanszírozásban folyamatosan csökkent a saját bevételek aránya, amit a helyi képviselők – mint kivetésükben politikailag veszélyes tevékenységet – sok helyen nem is bántak, minthogy a helyi polgárok sem mindenütt törekednek részvételük fokozására a helyi önkormányzatoknak a megszorításokat bevezetni kényszerülő, nem túl népszerű munkájában.

E folyamat eredményeként joggal vetődött fel az a kérdés, hogy a helyi önkormányzati demokráciát nem váltja-e fel a szolgáltatások demokráciája.¹⁰ Ugyanakkor látni kell azt is, hogy az ilyenfajta kérdésfeltevések még mindig az NPM késői hatásának voltak betudhatóak, de ezzel le is egyszerűsítik a problémát. Ennek ugyanis már voltak előzményei: az 1980-as évek nagy helyi önkormányzati decentralizációs reformjainak visszafogása céljából történtek hasonló kísérletek a közvetett közigazgatás körébe tartozó, úgynevezett szakszolgálati decentralizációval.¹¹

Az autonóm közigazgatási szervek, illetve a közttestületek által ellátott közfeladatok esetében azonban hamar kimutathatóvá vált a demokráciadeficit, ami napjainkban is a legnagyobb veszélyt jelenti. Ezért jelenleg inkább követhető útnak tűnik az állami, és benne a helyi önkormányzati feladatellátás új módjainak keresése, amelynek iránya a közszféra szerepvállalásának visszanyerése a szakszerűség, jogszerűség, hatékonyság és demokratikus részvétel szempontjainak harmonizációjával.

E felvetéseket erősítették meg egy újabb, még a Covid-válság előtti folyamatokat átfogó vizsgálat eredményei is a helyi önkormányzatok jövőjéről.¹²

¹⁰ AMNÁ–MONTIN 2000.

¹¹ Lásd BALÁZS 1989.

¹² BOUCKAERT–KUHLMANN–SCHWAB 2018.

A tanulmánykötet mintegy 31 európai ország gyakorlatát vizsgálta abból a szempontból, hogy a különböző okokból eredő helyi önkormányzatokra nehezedő nyomásra hogy reagálnak az egyes országok, elsősorban az autonómia, az általuk biztosított közszolgáltatások hatékonysága és a döntésekbe történő demokratikus részvétel biztosítása érdekében.

Bár a tanulmánykötet a 2018 óta elmúlt időszak két nagy válsága, a Covid-19 és az ukrajnai háború előtt született, az azóta eltelt időszak igazolhatja a kutatásokból levont következtetések helytállóságát.

A következtetések első megállapítása az volt, hogy a három szempont szerinti elemzés olyan kölcsönhatást mutatott ki köztük, amelyek számottevők, azaz a teljesítményt meghatározza az autonómia, amelynek pedig feltétele a demokratikus részvétel.

Az országok egy meghatározó csoportjában az ezekre irányuló reformtörekvéseket viszont visszafogta, helyenként pedig le is állította az a szigorú költségvetési politika, amelyet a válság hatásainak csökkentésére vagy elhárítására vezettek be a központi kormányzatok.

Ez különösen a már meghirdetett decentralizációs reformokra igaz, még olyan országokban is, mint Franciaország, ahol a területi közigazgatás struktúrája a leginkább megváltozott.¹³

Bár a vizsgált időszakban az üzleti módszerek közigazgatási alkalmazását a hatékonyság érdekében preferáló NPM érvényesülése már erősen korlátozott volt, de az általa okozott anomáliákat – így például a demokratikus részvétel megszűnését az ellenőrzési feladatok ellátásában a privatizáció miatt – még nem oldották meg. Az ezzel kapcsolatos reformelképzelések (reprivatizáció, a szolgáltatásokat igénybe vevők konzultatív testületének létrehozása stb.) jórészt csak a retorika szintjén jelentek meg a pénzügyi megszorítások miatt.

A másik ilyen probléma a reformintézkedések során a koherencia hiánya volt a helyi igazgatás különböző szintjei közt.

Ugyancsak jellemző volt, hogy a fennálló problémák ellenére sem jelent meg a helyi demokráciában alapszintnek számító települési szinten a demokratikus részvétel minősége növelésének a célkitűzése.

Meglepő következtetés volt az is, hogy a legjobb gyakorlatok számbavétele és terjesztése, kritika nélküli adaptációja nem képes meghozni a várt eredményt, sőt a helyi sajátosságok figyelembevételének hiánya kontraproduktív eredményre vezethet.

Érdekes a kutatás azon megállapítása is, hogy az NPM alkalmazásának egyes elemei stabilizálódtak a poszt-NPM-irányzatokhoz kötődő reformokhoz képest,

¹³ Lásd bővebben BALÁZS 2020.

és ez összességében jó hatást gyakorolt a helyi autonómiára. A poszt-NPM-irányzatok célkitűzései a gyakorlatban még nem igazán intézményesültek.

Nemzetközi összehasonlításban kiderült, hogy a pénzügyi-gazdasági világválság hatására csupán két országban csökkent a helyi autonómia szintje (Magyarországon és Spanyolországban), míg számos helyen inkább növekedett (Franciaország, Svájc, Finnország stb.)

A hatékonyság és eredményesség tehát a válságintézkedések közt is fontos szempont maradt a helyi önkormányzatok munkájában, de a demokratikus részvétel is kiemelt elvárás a helyi polgárok részéről, csak egyik sem a korábbi formájában.

Fontos tapasztalat, hogy az eredményesség érdekében a reformoknak jól tervezettnek és szervezettnek, koherensnek kell lenniük, végrehajtásukban viszont következetesnek. Ezenfelül válsághelyzetben nem szerencsés a megszorításokat nagy átfogó reformokhoz kötni, inkább kisebb lépésekkel és akár ideiglenes intézkedésekkel célszerű a hátrányos következmények felszámolása.

A helyi önkormányzatok jövőjéről készült nagy nemzetközi vizsgálat és tanulmánykötet kiadása óta eltelt több mint fél évtized alatt azonban két újabb világválsággal is szembe kellett nézni, így a Covid-19-járvánnyal és az ukrajnai háborúval. Az előbbiről már vannak empirikus vizsgálatok,¹⁴ míg az utóbbiról kevésbé.

A már referált, a Covid hatásait az EU-országokat érintő felmérés elsősorban a járvány társadalmi, gazdasági hatásait és az erre adott helyi önkormányzati reakciókat vizsgálja területi szinten. A sok érdekes tapasztalat eredményeként általános megállapításként rögzítették, hogy a helyi önkormányzatok többségére pozitív hatással voltak a kihívások, amelyek megoldása érdekében már rövid távon is eredményekkel járó olyan konkrét intézkedéseket kellett bevezetni, amelyek következtében:

- javult az együttműködés a különböző szintű helyi önkormányzatok és az államigazgatás szervei közt,
- pozitív változások következtek be a lakosság és a helyi önkormányzatok kapcsolatában,
- érzékenyebbé váltak a helyi önkormányzatok a lakosság különböző rétegeinek sajátos problémái iránt,
- gyorsabbá és interaktívabbá vált az ügyintézés,
- a rendelkezésre álló anyagi eszközöket koncentráltabban használták fel,
- a kieső bevételek pótlására és a megmaradók felhasználására új, innovatív eszközöket kellett alkalmazni.

¹⁴ Lásd például SZYDAROWSKI et al. 2022.

KONKLÚZIÓK

A bemutatott szakirodalmi források és saját kutatásaink eredményei alapján megállapítható, hogy sok közös vonás fedezhető fel az egyes EU-tagországok helyi önkormányzatait érintő változásokban. Ugyanakkor tény az is, hogy az egyes EU-országok közt nagy különbségek mutathatók ki a helyi önkormányzatok rezilienciáját illetően, és igazolva látszanak azok a tézisek, amelyeket a helyi önkormányzatok jövőjéről korábban készült és idézett publikációk már vizionáltak.

A válságoknak viszont nem csupán negatív következményei mutathatók ki a helyi önkormányzatiságra nézve, hanem a cselekvési kényszer egyben megújulási kényszerhez is vezetett, amely nem valamilyen ideológia mentén, hanem konkrét intézményekben jelent meg.

Saját kutatásaink alapján a magyar helyi önkormányzatiság ebből a szempontból is más. A folyamatos rendkívüli jogrendek felerősítették a 2010 óta amúgy is fokozatosan terjedő centralizációt, és ezáltal csökkent az autonómiaszintjük és rezilienciájuk egyaránt.¹⁵

Nemzetközi összehasonlításban tehát nem változott azon jellemzője, hogy itt a helyi önkormányzati autonómia csökkenő tendenciát mutat. A válságok által kikényszerített innovációnak ilyen körülmények közt nem nagy tere van, ezért nehéz ebből a körből jó gyakorlatokat felmutatni. Igaz viszont az is, hogy a helyi önkormányzatokat érintő újabb nagy átfogó reform igénye sem merült fel, a rendszert érintő jogalkotás mögött nem mutathatók ki nagy elvi megfontolások sem.

Fő konklúzióként tehát az rögzíthető, hogy az EU-tagországok helyi önkormányzati rendszereit érintően nem a nagy reformok idejét éljük, hanem a szükségletek mentén meghozott, rövid távon is eredményes intézkedések a jellemzők.

BIBLIOGRÁFIA

- AMNÅ, Erik – MONTIN, Stig szerk. (2000): *Towards a New Concept of Local Self-Government? Recent Local Government Legislation in Comparative Perspective*. Bergen: Fagbokvorlaget.
- BALÁZS István (1989): *A közvetett közigazgatás és az autonóm struktúrák a polgári államok közigazgatásában*. Kandidátusi értekezés. Budapest: ÁSZI
- BALÁZS István (2013): Ismertető Gérard Marcou „Új tendenciák a helyi önkormányzatiság fejlődésében Európában” c. előadásáról. *Új Magyar Közigazgatás*, 6(2), 49–52.

¹⁵ Erről lásd PÁLNÉ KOVÁCS 2023; HOFFMAN–BALÁZS 2022: 34, 251–284.

- BALÁZS István (2020): Decentralizáció francia módra, avagy hol is tart a helyi önkormányzatok reformja Franciaországban. In KOVÁCS Éva Margit (szerk.): *Ünnepi kötet a 65 éves Imre Miklós tiszteletére*. Budapest: Ludovika, 31–40.
- BALÁZS István (2021): A közigazgatás rezilienciája, avagy a magyar közigazgatás rezilienciájáról a COVID válság idején. *Miskolci Jogi Szemle*, 16(Klsz1), 13–22.
- BALÁZS István (2022): Európa 2030, a helyi önkormányzatok fejlődésének európai stratégiája és az azt segítő intézményrendszer. *Comitatus: Önkormányzati Szemle*, 32(242), 32–45.
- BALÁZS István (2024): Napjaink közigazgatási változásainak főbb tendenciái az EU országai-ban. *Közjogi Szemle*, 17(4), 1–10.
- BOSTJAN, Brezovnik – HOFFMAN, István – NOÉMIA, Bessa Vilela szerk. (2022): *Public Services and Autonomies in the Member States of the European Union*. Maribor: Lex Localis.
- BOUCKAERT, Geert – KUHLMANN, Sabine – SCHWAB, Christian szerk. (2018): *L'avenir des administrations locales en Europe: Leçons tirées de la recherche et de la pratique dans 31 pays*. Paris: Institut de la gestion publique et du développement économique (généré le 27 juin 2023). Online: <https://doi.org/10.4000/books.igpde.5426>
- HOFFMAN István – BALÁZS István (2022): A közigazgatási jog – a változó tartalmú különleges jogrend idején. In GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – LŐRINCZ Viktor Olivér (szerk.): *Jogi diagnózisok II: A Covid-19-világjárvány hatásai a jogrendszerre*. Budapest: L'Harmattan.
- KÜHLMANN, Sabine – FEDELE, Paolo (2010): New Public Management in Continental Europe: Local Government Modernization in Germany, France and Italy in a Comparative Perspective. In WOLLMANN, Hellmut – MARCOU, Gérard (szerk.): *The Provision of Public Services in Europe: Between State, Local Government and Market*. Cheltenham–Northampton: Edward Elgar, 49–74. Online: <https://doi.org/10.4337/9781849807227.00010>
- MARCOU, Gérard (2012): Les réformes des collectivités territoriales en Europe: Problématiques communes et idiosyncrasies. *Revue Française d'Administration Publique*, 36(1) [141], 183–205.
- DE MELLO, Luiz (2010): Europe. In UCLG: *Local Government Finance: The Challenges of the 21st Century: Second Global Report on Decentralization and Local Democracy*. Cheltenham–Northampton: Edward Elgar, 149–186.
- PÁLNÉ KOVÁCS Ilona (2023): Az önkormányzati válságkezelés és/vagy reziliencia: Szakirodalmi szemle. *Tér és Társadalom*, 37(1), 3–22. Online: <https://doi.org/10.17649/TET.37.1.3465>
- SZYDAROWSKI, Wiktor et al. szerk. (2022): *A Brief Radiography of the Social and Territorial Consequences of Two Years in the COVID-19 Pandemic*. Luxembourg: ESPON 2020. Online: <https://archive.espon.eu/sites/default/files/attachments/A%20obrief%20radiography%20of%20the%20social%20and%20territorial%20consequences%20of%20two%20years%20in%20the%20COVID-19%20pandemic.pdf>
- WOLLMANN, Hellmut (2008): *Comparing Local Government Reforms in England, Sweden, France and Germany: Between Continuity and Change, Divergence and Convergence*. Online: http://www.wuestenrot_siftung.de/download/local_government
- WOLLMANN, Hellmut – MARCOU, Gérard szerk. (2010): *The Provision of Public Services in France, Italy, Germany and Great Britain: Between State, Local Government and Market*. Cheltenham–Northampton: Edward Elgar . Online: <https://doi.org/10.4337/9781849807227>